

Соколёнок

3/2013

Машын

БАЛАЛАР УШИН ЭКИ АЙДА БИР КЕРЕ ШЫГАТАГАН РЕСПУБЛИКАЛЫК ЖУРНАЛЫ

Аскербий Киреевке- 75 йыл

Белгили ногай шайири, коьшируувшиси, журналисти Аскербий Суюн улы тувганлы быйыл 75 йыл толады. Ол 1938-нши йыл Карашай-Шеркеш республикасынынъ Карашай каласында тувган. Карамырзай авылындагы ети йыллык школасын битиргеннен сонъ, Черкесск каласындагы педучилищесине окумага туьседи эм оны битиргеннен сонъ, Ставрополь крайында школада окытувшы болып озининъ ис аьрекетин баслайды.

Школада окыйтаган заманыннан алып ятлавларын орыс эм ногай тиллеринде язып баслаган. Онынъ биринши ятлавлары Черкесск каласындагы «Ленин йолы» газетасынынъ бетлеринде шыгыш баслаганлар.

1960-ншы йылдан алып Аскербий Киреев Черкесск каласында ногай тилинде шыгатаган «Ленин йолы» область газетасынынъ редакциясына куллык этпеге келеди. Окый турып, Карашай-Шеркеш обкимет пединститутынынъ филология факультетин заочно окып битиреди. Онынъ биринши ятлавлар йыйынтыгы «Юрек соьзи» деп аталып Карашай-Шеркеш китап баспасында шыгады. Оннан

сонъ автордынъ онавдан артык йыйынтыклары дунья коьргенлер. Солардынъ ишинде «Коьпир», «Булак», «Телеграмма», «Давыл» эм баскалары окувшыларга ийги белгили болып токтаганлар.

Белгили балалар шайири Аскербий Киреевтинъ ятлавлары белгили ногай композиторлары онлаган йырлар язганлар эм олар аьли де Черкесск эм Махачкала калаларындагы радиолардан берилип келедилер.

Аскербий Киреев белгили коьшируувши. Ол ногай тилине Александр Пушкиннинъ, Михаил Лермонтовтынъ, Расул Гамзатовтынъ, Бекмурза Тхайцуховтынъ, Хусин Гашоковтынъ, Кайсын Кулиевтинъ эм баскалардынъ ятлавларын аьлемет тил мен ногай тилине коьширген эм баспалаган.

Аскербий Киреевке Россия Федерациясынынъ культурасынынъ ат казанган куллыкшысы деген ат та тгылган. Карашай-Шеркеш Республикасынынъ халк шайири деген атты обктем кепте юргистип келген.

Белгили шайири миз 2012-нши йыл дуньядан тайган.

Шайирдинъ ятлавларын да беремиз

Тавда

Бийик тавдынъ биз ушы
Ак булытка кадалган.
Неше кайтам коьк бузы
Кобзлеримди каматкан.

Кар секердей йылтырап,
Увысымда таяды.
Терек туры калтырап:
Карды ерге куяды.

Мине кайын, мине бик,
Карагай да бар мунда.
Тавлар, собзсиз, айлак тик,
Куьн ойнайды басында.

Тар сокпак пан тармасып,
Йоргалайман каяга.
Тереклер де таласып,
Ымтылганлар йогарга.

Мырат

Кобкшил коьктинъ кенълигин
Тинтип алдым коьзим мен.
Куьмис кустынъ юзгенин
Кобрдим сонда обзим мен.

Яркырады шувакта
Кобздинъ явын алып ол.
Бийкликте, узакта,
Тап юлдыздай янды ол.

Карап турдым йогарга
Темир куска эртенъ мен...
Сол куьн пилот болмага,
Дослар, мырат эттим мен.

Быйыл Расул Гамзатовтынъ йылы

МОСКВАДА ЭСТЕЛИК

Элимиздинъ бас каласы Москвада быйыл аьлиги заманнынъ зейинли шаьйири Расул Гамзатовка эстелик ашылады. Быйылдынъ сентябрь айында, белгили болган кепте, Расул Гамзатовтынъ 90 йыллык мерекеси бегиленеди.

Юбилейлик шатлыкларынынъ арасында энъ де маьнели озьгерислердинъ бириси Москва каласында савлай дуныяга белгили «Турналардынъ» авторына монумент ашылувы болаяк экен. Сосы озьгерис ювык арада озькерилмеге каралады.

Монумент аьлиги заманга аьзирленген эм бас каладынъ Яузский бульварине еткерилип салынган. Тек аьли уьшин ябык. Декабрь айында сенимли аьдемлери мен Президент Владимир Путиннинъ йолыгысы озькерилген заманда бизим ваькил Шуми Шобатаев сосы эстеликти туьзуьвде эткен аьрекет

уьшин разылык билдирилген эм савлай Дагыстан эм Москва ямагаты атларынан оны ашувда ортакшылык этпеге тилеклер берген.

Бас каладынъ мэри Сергей Собянин мен сосы шарады озькеруьвдинъ болжалы акында соьйленген.

Монументти туьзуьв уьстинде Москвадынъ эм Дагыстаныннынъ скульптураларынынъ эм архитекторларынынъ командасы куллык эткен. Солардынъ ишлеринде Махачкаладагы Расул Гамзатовтынъ эстелигининъ авторы Магомед Алиев. Баьри де куллыкты финанславды Дагыстаннынъ, Россиядынъ эм алдынгы Совет Союзынынъ атын юргистетаган Халклар ара ямагат фонды мойнына алган деп белгиленеди.

Оьлимсиз йырга айланган Расул Гамзатовтынъ «Турналар» ятлавынынъ бир неше сыдырасы монументке де язылган экен.

Расул Гамзатов

Турналар

Мага коьре, кан куйылган авлактан
Оьз Элине кайтпай калган солдатлар,
Бизим ерге енъилленип ятпаган –
Ак турнадай бийиклевде калганлар...

Сол алыстынъ заманыннан бу куьнге
Уша олар, тавысларын берелер.
Соннан себеп бек кайгылы эм бек тез
Кокькке карап, каламыз-ав уьндемей!

Аksam алды мен буьгуьнде коьремен,
Бу турналар туман иште тизилип,
Инсанлар ман ер уьстинде кезгендей,
Кезедилер, йорык тутыш, сенимли.

Уша олар, узын йолын кыскартып,
Биревлердинъ атларын да эскерип.
Соннан болар турналардынъ тавысын
Авар тил мен эситкеним оьктемсип.

Уша, уша коькти бийлеп турна-куьр
Бурынгыдан дос олар эм ювыгым.
Олар ара калып бара азмаз-ер –
Белки, мага болып калар орыным.

Келер сол куьн, турналардынъ куьби мен,
Танъ сызлавда мен де соьйтип ушарман.
Кудай берген меним авар тилим мен,
Ерде калган баьри атын айтарман.

Ногайшага коьширген А. КУЛТАЕВ.

КАНГЛЫ АВЫЛ ШКОЛАСЫНА 145 йыл

Канглыдагы орта школасы авылдынъ ортасында ерлескен. Аьр куьн сайын авылдынъ баьри де муьйисиннен ога онлаган балалар йы-йылып каладылар. Мине олар саьнеге йыйыладылар, тавысларын шыгарадылар эм хабарласып баслайдылар. Сонъ шанъ согылады эм балалар озлерининъ классларына киредилер эм дерислер басаланады. Саьнелердеги аьдетте болмаган тыныклык аьр бир аьдемди ой ман онлаган йыл алдыдагы теренликке, узаклыкка аькетеди. Эм ол да авылдынъ эм школадынъ таьрийхи мен байланыслы болады. Себеби, бизим

Россия еринде яшайтаган ногайлар арасында биринши школа Ставрополь крайынынъ Минераловод районынынъ асылында ногайлар яшайтаган Канглы авылында муннан 145 йыл артта ашылган болган. Соны ман сосы школа быйыл оззининъ юбилейин белгилейди.

Ногай шаьйири, публицисти эм коьшируьвшиси Анвар-Бек Култаев сосы школада болып, онда кызыклы йолыгыс озткерген эм школадынъ алдынгысы эм аьлиги акында онынъ директоры Айшат Абдулла кызы Ахметова ман хабарласкан. Аьли оны беремиз.

Биринши ногайлар школасы...

Мине соьйтип озктем кепте айтпага болады бизим Канглы авылынынъ орта школасы акында. Аьли ол орта школа. Муннан 145 йыл артта, соьзсиз де, ондай болмаган. Аьли онынъ акында да айтып озбага суьемен... Узактагы 1868-нши йыл. Кишкенекей ногай авылы Канглы. Добрт те ягыннан еллер эседилер. Ясыллык деген йок: бир терек те, бир баскалай озсимлик те. Уьйлери де кум кербишиннен болыптылар. Орамлары да кыйсыкшыьрык. Коьп узак йыллар губернский властьлери мен язысувлар этилингеннен сонъ (ногайларга хыйлы йыларга дейим орта билим беретанган школады ашувга ьхтыяр бермей тур-

ганлар) Сырт Кавказ еринде биринши болып школа ашпага разылык алынган. Сол 1868-нши йыл авыл школасында 21 кеде эм 4 кыз билим алатан болган экен.

Сырт Кавказда туьзилген ногай авылларындагы школалар окружной яде баслангыш деп аталганлар, эм олар айырым устав бойынша куллык эткенлер экен. Баслангыш школады биткенлер Ставрополь каласындагы уездной училищединъ эм гимназиядынъ экинши классына алынганлар. Окытув болса орыс школа программалары бойынша юритилинген болган. Окытувшылар болып мунда орыслар, ногайлар эм Сырт Кавказ миллетле-

рининъ баскалай ваькиллери ислей-таган больштылар. Школада балалар окып, язып, санап уйренгенлер. Программасы кыскартылган болса да, халк билимлендирувв йорыгын туъзувдинъ ол заман уйкен прогрессивлик маьнеси болган. Олай деп айтувым, ногайлар орыс культурасыннан себеп, орыс тилин билгенлер, орыс классикалык произведенлери мен, айтпага, Пушкиннинъ, Лермонтовтынъ, Толстойдынъ эм баскалардынъ произведенилери мен танысканлар.

Онлаган эм онлаган авыл яслары эм кызлары сосы школады битирип, СССР элининъ коьплеген калаларына окымага барганлар, туьрли кеспилер алганлар, куллык эткенлер эм эллине, авылына оьрленмеге пайдаларын бергенлер. Коьбиси Ставрополь крайынынъ Пятигорск, Минеральные воды, Эссентуки, Кисловодск калаларында, биревлери оьз районуна эм оьз авылында куллыкка ислемеге келгенлер. Ондай мысаллар бек коьп...

АНА ТИЛИНИҢ КОНКУРСЫННАН

*Абдулсаметова Асирет, а. Калинин, Кеменов Темерлан а. Новокрестьяновка,
Эльгайтарова Элина а. Кумли*

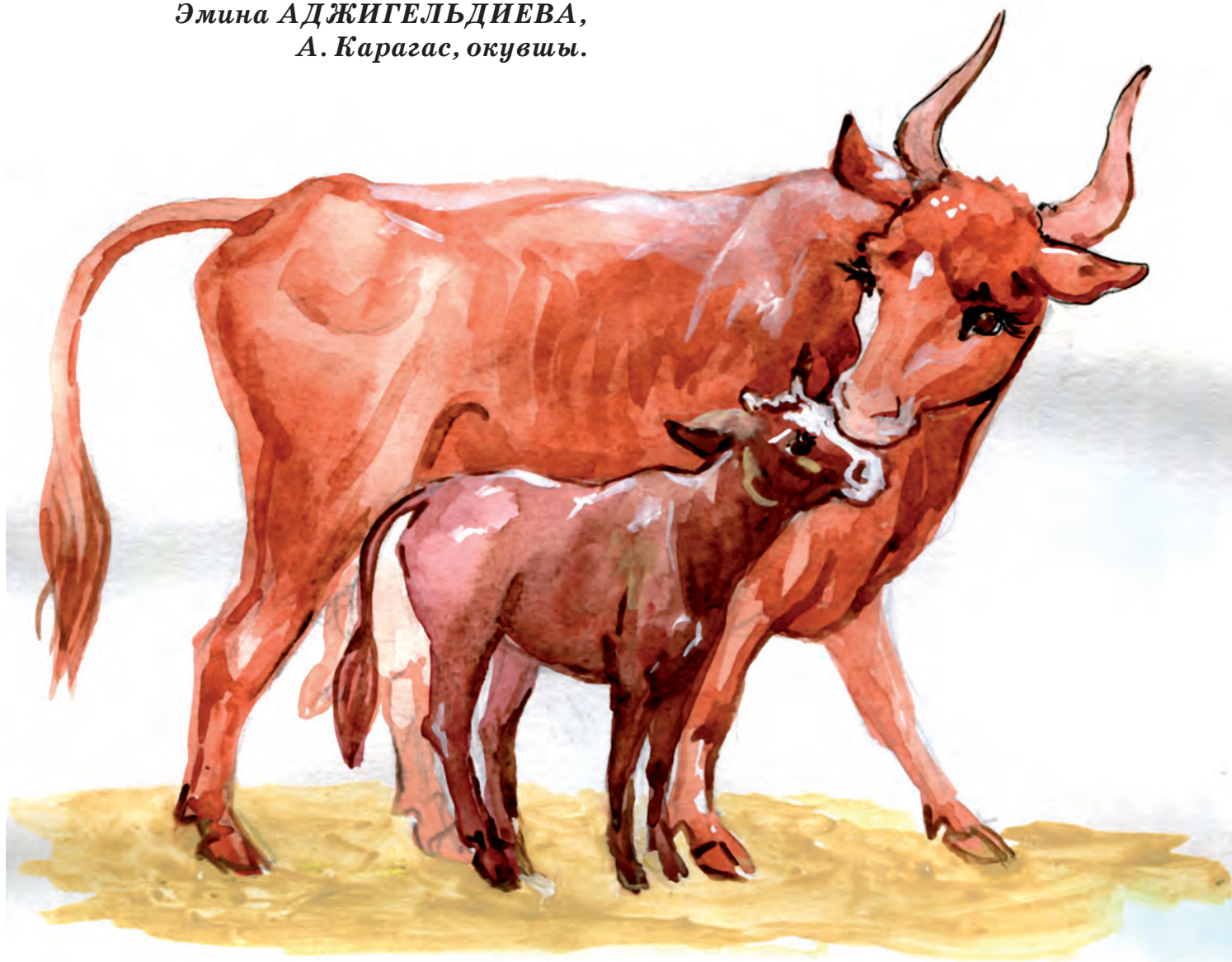
Айванларга багысланган ятлав

Сыйлы

Азбарда арув сыйыр бар,
Онынъ кушли сыйы бар,
Аты онынъ «Сыйлы»,
Суйти кашан да койы.

Эртен, кеште муьнъирер,
Бузавын ювырып излер.
Ем яласа куьн сайын,
Кырда калмай, тез келер.

*Эмина АДЖИГЕЛЬДИЕВА,
А. Карагас, окушы.*

Хали Байрашев

Асылтай

(ХАБАР)

Эсманбет-агай Байманбет пен соьзди токтастыраяк болып бир неше кайта аьдем йиберип карайды, ама оннан ашык соьз алып болмайды. Байманбет оьзининъ терис экенин сонъгы заманларда анъласа да, енъилгенин билдирмеге суьймейди эм сонынъ уьшин де соьз бермейди.

Бу хабарлар Сарытай ман Асылтайга белгили эдилер. Коьп ойлав ман басын систирип, бир неше куьнлер оьткен сонъ, Байманбет-агай кызы ман тагы да соьйлеспеге токтасады. Онынъ енъилгиси келмейди.

Асылтай анасы ман шай ишип олтырганда, Байманбет-агай келип киреди эм соьз басламага суьйип хатыны Алтынбекке:

- Кыз баладынъ тынълавсызлыгы-анадынъ тербиялап болмаганыннан келип шыгады. Коьресинъме сен кызынъды, ол биз айткан йол ман юрмей, оьзи суьйген кепте, оьз эркине юрмеге суьйгенин? – деп айтады. Алтынбек соьзди созбаяк болып уьйндемейди, аяк-касыкты йыйыстырып баслайды. Асылтай, ишип олтырган шайын анасына карап ийтеп, шыгып кетпеге суьеди, ама атасы оны «Сенде куллык бар, соьйлеспеге керек!» - деп токтады.

- Сен не зат ойлайсынъ? Бизди селеке этпеге токтастынъма? – дейди. Асылтай анъсыздан салынган соравага не явап кайтараягын билмей, анасынынъ коьзлерине карайды. Анасы басын тоьмен салган эм бек кыйналады. Оны Асылтай анълайды, сонъ атасына йигерленип:

- Атай, мени комсомол, школа тербиялаган, амам да билгенинше аьдемшиликке бавлаган. Мен бу куьнге дейим коьп ойладым. Меним оьз яшавымды оьзиме ушаган кепте курмага суьювимде бир селекелик те йок. Мага сизинъ бир затынъыз да керек тувыл. Мен оьзим ойлаган кепте этеекпен. Бу исте мен эндиги бир инсаннан кенъес сорамаякпан. «Онъып яшасынлар» деп яшавга йолласанъыз, баска зат мага керекпейди, йолламасанъыз да айтаяк затым йок! – деди.

Атасы ман кызынынъ соьзлерин эситип турган Алтынбек ишиннен йылап турганда, онынъ куьрсинуьви бирден кырына шыгады эм ол ашыктан ашык йылап баслайды. Асылтай барып онынъ басын сыйпап: - Йылама, таьвкей. Бир затта болган йок. Атай да анълар, - деп бурылып: - Атай, сен мени суьймесенъ де, оьзинъ мен бир неше йыл яшаган аьелинъди сама аясынъ ярамайма?.. – деп, тез шыгып кетеди.

- Бизим сага эткен кыйнымыз арам болды. Биз сени баламыз деп эндиден армаган сайымаякпыз. Суьйгенинъди эт! Суьйген отка туьс! Тувмаганга эсап этип коярмыз, - деп кызынынъ артыннан сыпырувда болды.

Хатын аьдем тагы не этип болсын. Онынъ аьр бир оьзин кыйнаган аьллерге, коьринислерге карсылык этуьви – эки коьзининъ ишиндеги ясларды мол тоьгуьв.

Оьзек те, бар аьне Асылтайдайлар да, болганман олар аьли тек сийрек.

Эски аьдетлер яшавдагы янъы

анълавларга йол бермеге суыймейдилер, ама яслар да эски аьдетлерге бойсынмага макул тувыл эдилер.

Сонынъ ушин де Сарытай ман Асылтай оз ара маслагатласып, бир затка карамай, яшавларын янъыша курмага токтасадылар. Яслар совхоздынъ етекшилериннен турмага бир кишкей уый тилеп аладылар эм сол уяда оз яшавларын уйыстырып баслайдылар. Олар экиси де сав куьн куллыкта. Уыйлери киртли. Истен кайтып келгенде, олар аьр ким оззининъ эски уясына барып, олардынъ яшав аьллерин билип, кеште бири-бирине

хабарлайдылар.

Олардынъ айырым яшавларына тек аналары бек кыйналадылар, аталары да кыйналатаган болса ярайды, ама олар билдирмеске шалысадылар.

Ата-анадынъ юреклери узак даянып болама. Бир неше заманлардан сонъ Байманбет пен Эсманбет ярасадылар. Олардынъ ярасувына эки яс пан аналары коьп куьезленедилер.

Ювыклардынъ катнаслары куьннен-куьн беркийди. Соьйтип, янъы яшав йосыклары озлерине йолды эски аьдетлер мен айкасувда салып келедилер.

Кишкейлер айтадылар...

* * *

Кишкей Руслан йоьткирип баслайды экен. Онынъ тенъи Арслан:

- Не болган сага, сувук тийдима аьши? – деп сорайды.

- Тувыл, - дейди сонда Руслан, астарак тавысы ман, - мен йоьткирмем, анам мага бал бермеек.

* * *

Окытувшы биринши класстынъ окувшыларына:

- Балалар, сиз кайсы кыр айванларды билесиз? – деп сорайды.

Окувшылар болса: туьлки, аюв, кабан деп санамага баслайдылар.

- Бизим авылдасымыз Магомед-акай, - дейди сонда Заур.

- Ол да калай кыр айваны болып калган? – дейди окытувшы тамашасы келип.

Заур да сонда эш бир тартынмай:

- Ога туьнегуьн Фатима-абай сен «боьри» деген эди, - дейди.

* * *

Машинада атасынынъ янында ети ясындагы Басир де олтырган экен.

Бираз айланатаган ерге етискенде, атасы Басирге карай берип:

- Аьли арт бетке карашы, машина сама келмейме? – дейди.

- Йок, папа, йок, - дейди Басир.

Аз да кетпей, машина данък этип автобуска урынып калма-спа.

Атасы Басирге:

- Сен мага не деген эдинъ? – деп, акырып йибереди.

- Папа, ол ша машина тувыл, ол – автобус, - деп Басир йыламага баслайды.

* * *

Табиат бойынша окув дерисинде китаптен бир хабардынъ калын тегенеклерди суввретлейтаган ерин окытувшы Минатка окытып биткеннен сонъ:

- Сонъына дейим калай бек зорланып шыктынъ, - дейди экен.

- Сол шаклы сырлыккан тегенеклердинъ арасыннан тез шыгып бола-таган боляк, - деген явапка.

БОБРИГОВЪЗ

Яз вакытта
Меним тувган авлагым
Бобриговъзлер
Бийлегенин мен коьрсем,
Анам тарткан
Кызыл туьсли явлыгын,
Балалыктан
Оьз эсиме аламан...

Бобриговъзим,
Яслык досым болдынъ сен.
Эсейгенде
Эске алып тураман.
Бобриговъзлер
Авлак бетин бийлесе,
Карамага
Саьбий кимик шабаман.

А. Култаев

АНА ТИЛИНИНЪ ХАЛКЛАР АРА КУЪНИНДЕ...

Республикамыздынъ еринде ана тилининъ Халклар ара куъни яттан ийги окуп конкурсынынъ обуъви мен белгиленди. ДР-сынынъ ярыкландырув эм илми Министерствосыннан билдиретаган кепте, конкурстынъ асыл мырады: яратувшылык ягыннан бажарымлы балаларды ашып коьрсетуъв эм хош коьруъв, обузининъ халкыннынъ соьзлик искусствосына кызыксынуды тербиялав, яттан окувдынъ культурасын обустирутв эм барган сайын ийгилендируъв, ана тиллеринде художестволык литературады окувга суьйимлик тувдырув.

Конкурс аьдетке кирген кепте, Махачкаладагы педагоглар кадрларынынъ квалификациясын обустиретаган Дагыстан институтында обуькерилди. Конкурста республикадынъ орта билим беретанган ошакларынынъ 10-11-нши классларынынъ окувшылары ортакластылар – 9 тиллик номинация бойынша муниципаллык этапынынъ конкурсынынъ етекшилері: авар, даргин, кумык, лезгин, табасаран, ногай, лак, шешен, азербайджан тиллериннен.

ДР-сынынъ ярыкландырув эм илми Министрининъ кесек заманга биринши орын басары Нателла Мусалаева, педагоглар кадрларынынъ квалификациясын обустиретаган Дагыстан институтынынъ ректоры Идрис Мусаев, солай ок конкурс обуькеруъвде катнасувшылык этетаган республика ерининъ язувшылары эм шаьйирлери Аминат Абдулманапова, Мирза Давыдов, Анвар-Бек Култаев эм баскалары конкурс ортакшыларына уьстинли-

клер йорадылар, ятлавларын окуп эситтирдилер.

Яттан окувдан ана тилининъ Халклар ара конкурсына Ногай, Кызлар районларынынъ 10-11-нши классыннынъ окувшылары да катнастылар. Комиссиядынъ тамамына коьре, 10-ншы класслар бойынша 1-нши орынды Кумлы орта школасынынъ окувшысы Элина Эльгайтарова, экинши орын – Кызлар районунынъ Янъы-Крестяновка орта школасынынъ 11-нши класс окувшысы Темирлан Кененовка эм 11-нши класс бойынша 1-нши орын Ногай районнынъ Калинин авылынынъ орта школасынынъ окувшысы Асирет Абдулсаметовага берилди. Оларга ДР-сынынъ ярыкландырув эм илми Министерствосыннынъ Сый грамоталары тапшырылды.

Суыйикли дерисим

Тувган тилим, мен сага
Бек алгасап келемен,
Энъ де аьруьв дерис деп
Артык сени суьемен.
Юмак, такпак, эртеги,
Кобп кызыклы хабарлар.
Телезийди юрегим
Эситсем йылы йырлар.
Ятлав онда язамыз,
Ана тилде баьримиз,
Ана тилин уьйренуьв
Энъ де уьйкен каьримиз.

*Элина АДЖИГЕЛЬДИЕВА
А. Карагас, окувшы.*

Константин Зачесов

Куьшли эм куьшсиз

(хабар)

Бир кере Куьшли эм Куьшсиз йолыгысып каладылар экен.

- Мен Куьшлимен! – деген сонда Куьшли.

- Аь мен болсам куьшсиз... - деген Куьшсиз де.

Сонъ тагы да сорайды: - Сен неге обзинъди куьшли деп ойлайсынъ?

- Мен обзимнен авыр деген затларды коьтерип боламан!

- Аь сен неге мени куьшсиз деп ойлайсынъ?

- Аь мен обзимнинъ шеккимнинъ яртысын да коьтерип болмайман, - деп яваплаган Куьшсиз.

Экиншиси – кумырска болган, а бириншиси – пил. Экеви де дурыс айтканлар экен. Аьши олардынъ кайсысы дурысында да куьшли, а кайсысы – куьшсиз?

Аь сиз кайтип ойлайсыз, окувшылар?

Орышадан коьширилген.

Константин Ушинский

Жирпи эм коян

Оъзи ак эм сыланъ болган коян баласы кирпиге айтады:

- Кардашым, сенинъ коьйле-гинъ ыспайы тувыл, ийнелери айлак коьп!

- Дурыс айтасынъма, - дейди сол заманда кирпи. — Тек меним ийнелерим мени ийтлердинъ эм боьрилердинъ тислериннен аруув саклайдылар. Тек сенинъ ийги болган теринъ сага меникиндей болып куллык этеме экенлер? Сол заман коян баласы уьндемей ойла-нып калады. Ойлай-ойлай ол кирпи баласынынъ ду-рыслыгын анълайды.

Ума Адуева

Аьдилликтинь дериси

Балалар деристе олтырып, аьруьв этип окытувшы берген тапшырмасын толтырадылар. Аьр бириси аьруьв кепте язбага шалысады. Окытувшы сыдыралар арасында юреди. Класс ишинде аьдетте болмаган тыныклык.

Бирден терезединь касында ийттинь улувы эситилип кетти. Ол тагы да куьшли улып баслайды. Балалар язувларын койып, тынълайдылар. Коьмекке шакырган кепте, ийттинь улувы тынмайды, куьшлене береди. Балалар окытувшысына карайдылар. Ол да балалардынъ не зат суьетаганын анълайды. Сонъ оларга карай берип: «Не зат болмага болады экен?» - деди.

- Мен билемен! – деди сесин шыгара берип, Ахмед. Баьриси де ога карадылар. Тек не зат болганын аьли де билмейдилер эди.

- Мен билмеймен, - деди ол сол заманда, - мен билмеймен, кайтип ол трубага тыгылып калганын. Мен школага келетаган заманда, ол трубада эди. Ийт мага коьзлери мен суьзиллип карады эм мен ога калай коьмек этеегимди билмедим. Эм озин бир куьнаьлидей сездирди.

Шанъ согылды эм балалар баьриси де труба бетке карап ювырдылар. Оннан соьлеги ийт калтырап, сувлы коьзлери мен балаларга карайтаган эди. Балалардынъ биревлери ога аькелип, сосискийлер, баскалары калаш берип басладылар. Ийт болса, оларды бир аьруьв этип ашады.

- Ога сув керек, - деди балалардынъ ишиннен бириси. Эм кызлар ога сув аькелип бердилер. Ашап эм сувды ишип, ийт сенимли кепте балаларга карап

баслады. Тек балалар не этеегин билмей эдилер.

Сол заман окытувшы школадынъ саклавшысын коьмекке шакырды. Ол келди эм ийтти трубадан шыгарып алды. Ийт болса, кара труба ишиннен шыкты, силкинди эм балаларга аман акалганлары уьшин савбол айткандай болып, бирден ювырып кетип те калды...

Сонъ тагы да шанъ согылды. Балалар класска кирдилер. Сол заман аьдиллик дериси басланды.

Коьширген С. КУЛТАЕВА.

Кублип те алайык...

ТУВРАСЫН АЙТАЙЫМА?

- Эситесинъме-ав, мен сенинъ сонъгы повестинъди оқыдым, - деди бир кайтам окувшы язувшыга.

- Аьши, кайдай ды? – деп коьнътилленди сонда язувшы.

- Туврасын айтайыма яде йокпа?

- Элбетте, туврасын.

- Ярамады, - деп шорт кести окувшы да.

- Кайгырма, ювыгым, - деп тыншайтты оны окувшы, - повестинънин орысшасы бек аьлемет болган, Аллага шуйкир.

Аьши, неге шыгарасынъ?

Таныс шаьйирлердинъ бириси эки соьзининъ бирисинде:

- Ва, мине тилмашлар меним яганларымды оьзлеринше коьшире коядылар, - деп шагынады экен.

- Коьширгенлери ярамайтаган болса аьши оларды неге шыгарасынъ? – деп сораптылар оннан.

- Неге болсын, - деген шаьйир де, - орыс окувшыларына да шыкпага керекпенше. Онсыз кайтип белгили болакпан аьши?

Аьзирлеген А. КУЛТАЕВ.

Бала ойындары

Уңдемес

- Ап, дедим, куып дедим,
Бар эсикти яп дедим,
Ким алдын сойлесе,
Сол боляк сынтас дедим.

* * *

Ап-куып,
Алтын туып.
Ер кабаты ети туып,
Ким сойлеген,
Ким куылеген,
Сол мандырак болган.

Аяды кутыклав

Бас бармак –
Балалы юрек.
Орта бармак –
Обыр тырнак.
Шып-шынатай –
Тары шашар,
Тавык ашар.
Быт, быт, быт...

Кобтерисуув

- Кобкте не бар?
- Кобк шешекей.
- Ерте не бар?
- Ер шешекей.
- Казанда не бар?
- Кайкана.
- Аьши, кобтер мени арканга!

САНАП АЙТ, АРТПАК НЕШЕВ?

Карап шыктым йылкыды,
Алдык сайлап алты ат
Аыр бир атка артылды
Кос артак пан коьп савыт.
Савкат тиер аыр кимге,
Энь ийгиси – шеберге.
Тапкыр болсанъ, айт санап,
Нешев экен, дос, артак?

Аьдем нешев?

Сенде, Асан, эки кос,
Кадырдыкын ога кос.
Аыр бир коста-уьшер ят.
Нешевсинъиз? Санап, ят.

Оьлен нешев?

Оьлен саны кырда-кырк,
Ойда – онав, тоьсте – бес.
Шапкы алып, баьрин кырк.
Нешев кырктынъ? Айт, Ауэс.

Явабы: он экн' он оьнб' эгип оьс'

ЯВАПЛАРДА - ТАБИЯТ КОБРИНИСЛЕРИ

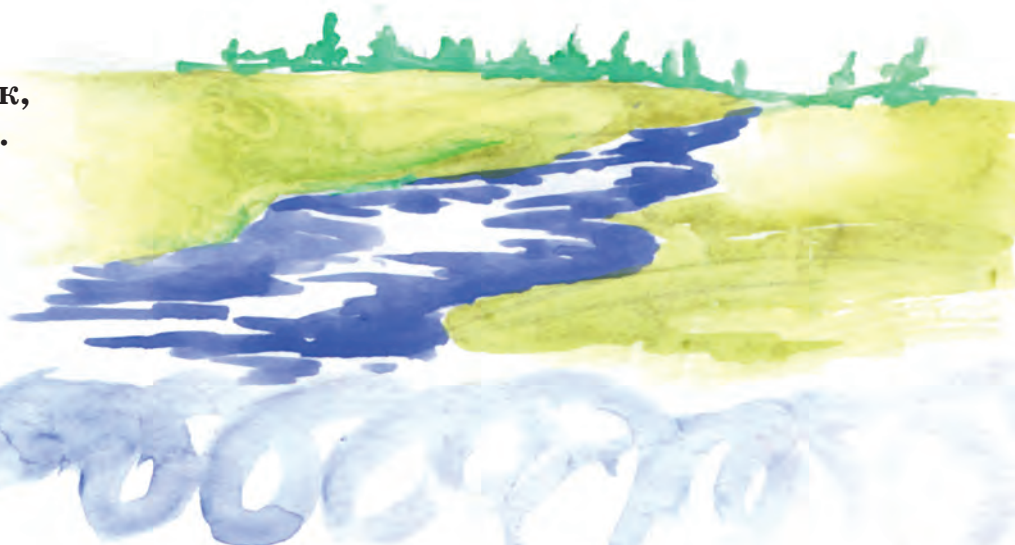
Кобплеген халклардыкындай, ногай халкынынъ да юмаклары ахыр-туурли боладылар. Олардынъ бирлери табият аьллери мен, баскалары аьдем-лер мен, айванлар ман, обсимликлер мен эм обзегелей затлар ман келистирилип туьзилгенлер. Тобменде табият коьринислери мен байланыслы юмакларды шешип каранъыз.

1. Ак йибекти япкандай,
Кыта ерди ябады.
Куьн йылынса, танъ атып,
Ол сув болып агады.

2. Тепсе толы кувырмаш,
Ортасында нур калаш.
Йылт-йылт этип аспанда,
Бийийдилер орайда.

3. Кара атым калтыравык,
Кабыргасы йылтыравык.
Дем алганман мен тавда,
Ювыраман йылгада.

4. Узун бойлы кыз – терек,
Турмысы – тап эбелек.
Ыслайым десем, ягасы йок,
Ашайым десем, бир асы йок.

Яваплары: 1. Къаръ. 2. Аунъ эм юмъризларъ. 3. Славъ. 4. Дурлинъ.

Сиз билесизбе экен?

* * *

Бизим оьмирликтен 12 йыл алдыда яшаган Египеттинъ патшасы 111 Рамзестинъ кабырыннан аьлимлер ярмадынъ шаьпелеклерин (алдамаларын) тавып алганлар. Сол заманларда, айтылган оькиметтинъ патшасына да кол тиерменде тартылган ярмадан шаьпелеклер этип беретаган болганлар.

* * *

* * *

Ералма (картоп) Европага Кубыла Америкадан XVI-ншы оьмирде келтирилген. Аьлиги заманда ералмады коьплеген миллетлердей болып, бизим ногайлар да экинши оьтпек эсапта кулланып келедилер.

Тетик

Мен ыскенмен,
Мен уйкенмен эндиги,
Менде бар
Эки тегершикли тетигим,
Баскышына
Мен аянмай басаман,
Азбарымда
Кустай болып ушаман.

Келисли БУВЫНЛАРДЫ КОСЫП,
СОЗЛЕР ТУЪЗИП КАРАНЪЫЗ!

СОКОЛЕНОК

№3/2013

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Правительство Республики Дагестан

Журнал зарегистрирован федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.
Регистрац. номер ПИ № ТУ-0018 от 21 мая 2000 г.
Издается с октября 1990 г.

Главный редактор

М. Ахмедов

Редколлегия

А.Исмаилов (зам. гл. редактора)

Т.Зургалова (отв. секретарь)

Б.Кулунчакова

А.Култаев

М.Авезов

С. Майлыбаева

С. Култаева (редактор выпуска)

Худ. редактор З.Даганов

Тех.редактор Т.Лузина

Художник номера А.Самарская

Обложка номера А. Качаев

Сдано в набор 28.03.2013 г.

Подписано в печать 30.05.2013 г.

Уч.изд.л. 4,89

Ус. печ.л. 2,79

Формат 60x84 1/8

Тираж 274 экз.

Заказ № 200

ГУП Республиканская газетно -
журнальная типография
г. Махачкала, пр.Петра I, 61

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан -«Редакция
республиканских журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан»
360725, г. Махачкала, ул. Горького, 6

Ногайский язык

Индекс: на год - 63238, на полугодие -78432.

САХТАЕВ ТАМИРХАН
Дос

Меним атым Тамирхан
Дос болайык, Актабан,
Ойыншыклар берермен,
Сен капканда келермен,
Аякка суьт куярман,
Алал досынъ боларман.

Г. БЕКМАНБЕТОВА.

